

Олександр Рокіцький,

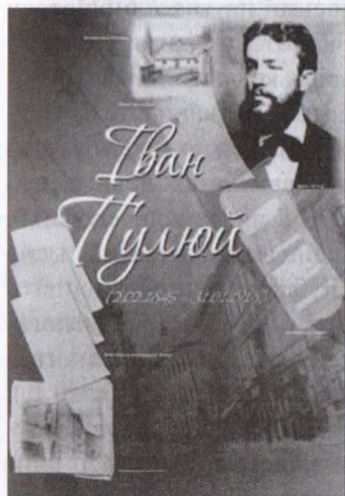
Наталія Рокіцька,

Валерій Лазарюк

ЕКСПОЗИЦІЯ КІМНАТИ-МУЗЕЮ ІВАНА ПУЛЮЯ В ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ім. І. ПУЛЮЯ

У публікації подано опис експозиції кімнати-музею Івана Пулюя у Тернопільському національному технічному університеті імені Івана Пулюя, яку розгорнуто за часово-просторовим принципом з метою висвітлення біографії вченого, багатогранності його таланту. Доведено, що оригінальна форма представлення робить доступним для різних категорій відвідувачів навіть складний матеріал і сприяє кращій реалізації освітньо-виховного задуму експозиції.

Ключові слова: музей, Іван Пулюй, Тернопільський національний технічний університет, експозиція.

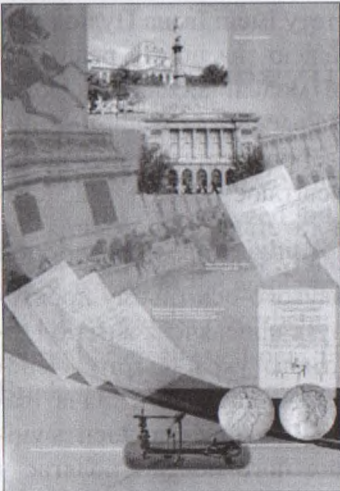
**Тернопільський період
життя Івана Пулюя**

Створення у 2010 р. музею історії Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя стало віховою подією на шляху реалізації ідеї триєдиної моделі виховання молоді генерації української технічної інтелігенції. В музеї розгорнуто дві експозиції. Перша висвітлює передумови, історію відкриття та етапи становлення навчального закладу, його здобутки і місце в сучасному науково-освітньому просторі України. Друга присвячена життю і діяльності видатного українського вченого та громадсько-політичного діяча Івана Пулюя, чие ім'я з гордістю носить університет. Велич його постаті полягає у багатогранності таланту, різноманітності

ті зацікавлень і високому рівневі досягнень у різних сферах діяльності. Фізик та електротехнік, електроенергетик, конструктор і винахідник, талановитий організатор науки і освіти, поліглот, перекладач Біблії, невтомний сподвижник української національної ідеї.

Праці вченого з фізики сприяли утвердженню атомістичної теорії будови речовини, стали підґрунтям відкриття Х-променів та електрона, сприяли становленню Х-променелогії як науки, її активному застосуванню у медицині, а наукові гіпотези щодо механізму виникнення й природи катодних та Х-променів набагато випередили загальний рівень тогочасних наукових уявлень. Здобутки вченого в галузі електротехніки та електроенергетики було відзначено найвищими урядовими нагородами, винаходи запатентовано у багатьох країнах Європи, а теоретичні праці з електродинаміки змінних струмів лягли у фундамент окремих розділів теоретичних основ електротехніки.

При підготовці експозиції були використані матеріали архівних та бібліотечних фондів, зокрема: Центрального державного історичного архіву України у Львові, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Національного музею у Львові, Архіву родини Пулюїв, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Наукової бібліотеки державного університету «Львівська політехніка», Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, архіву Віденського університету.

Віденський період

Все це переважно відбитки наукових німецькомовних праць вченого, їх перекладів українською та англійською мовами, його публіцистичної та епістолярної спадщини, автобіографії, спогадів його сучасників, а також монографія «Іван Пулюй» (Гайда Р., Пляцко Р.), дисертація «Іван Пулюй у світовій науці й культурі» (Рокіцький О. М.), книги О.Збожної «Іван Пулюй. Листи» та «Іван Пулюй. Збірник праць» за ред. В. Шендеровського.

Експозиція розгорнута на восьми стендах та столах. Кожен з них, за винятком першого і останнього, висвітлює певний період життя або напрям діяльності вченого. Так, на першому – віхові події з його життя. На другому – роки навчання у Тернопільській гімназії та Віденському університеті. У правій верхній його частині знаходиться портрет І. Пулюя періоду навчання у Віденському університеті, поряд – світлина батьківської хати у містечку Гримайлові, що на Тернопільщині, а під нею – копія свідоцтва про хрещення. Нижче під портретом розміщена копія тієї частини автобіографії, написаної власноруч І. Пулюєм, у якій йдеться про заснування ним учнівської «Громади» у Тернопільській класичній гімназії та про високу мету її членів. Найцікавіші місця виділені контрастно і, при бажанні, відвідувачі експозиції можуть їх прочитати. У лівій нижній частині стенду бачимо світлину гімназії, в якій у 1857–1865 рр. навчався І. Пулюй, а вище – копії найцікавіших його листів з Відня до «братчиків» – членів «Громади». Небагата, але оригінальна інформація розміщена на фоні світлини однієї з найстаріших і найкрасивіших вулиць м. Тернополя (сьогодні вул. Січових стрільців). В її глибині бачимо приміщення згадуваної гімназії, яке, на жаль, не збереглося.

Матеріали наступного стенду висвітлюють як наукову, так і винахідницьку діяльність вченого у Віденському та Страсбурзькому університетах. Після завершення навчання на філософському факультеті Віденського університету як кращого випускника І. Пулюя залишили для роботи у фізичній лабораторії. Згодом були успішна педагогічна практика у Морській академії, стажування у Страсбурзькому університеті та захист дисертації в галузі молекулярної фізики. Повернувшись до Відня, І. Пулюй займався актуальними на той час дослідженнями електричних розрядів у розріджених газах, читав лекції у Віденському університеті. Його праці, присвячені катодним променям, викликали значне зацікавлення серед фахівців і неодноразово перевидавалися німецькою та англійською мовами у найбільш престижних фізичних журналах. Від 1882 р. І. Пулюй очолив електротехнічне бюро у Відні, був одним із засновників електротехнічного товариства та фахового журналу «*Zeitschrift für Elektrotechnik*», директором фабрики освітлювальних ламп власної конструкції.

У 1884 р. на запрошення міністерства освіти вчений переїхав до Праги і зайняв посаду професора кафедри експериментальної та тех-

нічної фізики у Німецькій високій технічній школі, де заснував окрему кафедру електротехніки. У 1888–1889 рр. обирався ректором політехніки, заснував і очолював електротехнічне товариство у Празі. Празький період життя вченого за його ж визнанням повністю присвячений електротехніці. Тут були написані його праці з електродинаміки, що лягли у фундамент теоретичних основ електротехніки, були зроблені винаходи з практичної електротехніки і телефонії, спроектовані ним перші електростанції. У Празі тут він став головним експертом у питаннях гідроелектроенергетики.

Вся ця об'ємна інформація розміщена на наступному стенді у вигляді фотографій та відбитків титульних сторінок найважливіших наукових публікацій і винаходів. У центральній частині стенду розміщено світлину з відкриття однієї з найпотужніших на той час гідроелектростанцій, спроектованої Іваном Пулюєм. На ній в першому ряду п'ятим, якщо проводити відлік справа наліво, можна побачити і автора проекту. Поряд розміщена титулка брошури, в якій описана вся технічна документація проекту. Робота опублікована українською мовою і тому в кінці містить тлумачний словник технічних термінів. Так члени НТШ працювали над творенням української наукової термінології. У верхній частині стенду як фон використано світлину механічної майстерні, у якій часто працював І. Пулюй.

Празький період

При підготовці експозиції ми не могли обминути дискусійне питання щодо пріоритету І. Пулюя на епохальне відкриття Х-променів. Інформація представлена на наступному стенді, вказує на безпідставність такої дискусії. Водночас порівняльний аналіз приведених праць обох дослідників та послідовність їх опублікування дає підстави стверджувати про значний внесок І. Пулюя у дослідження природи, механізму виникнення, властивостей і перспективу застосування Х-променів.

При продовженні огляду експозиції І. Пулюй постає перед відвідувачами музею у новій якості, як невтомний сподвиж-

ник української національної ідеї. І в цьому він не допускав жодних компромісів, не піддавався зневірі. Починаючи з учнівської «Громади» у Тернополі, культурологічного товариства «Січ», що об'єднувало українських студентів у Відні, а згодом «Української громади» у Празі, заснування Фонду для фінансової підтримки українських студентів, створення Комітету допомоги українським біженцям з Галичини в часи Першої світової війни, його громадська діяльність набула яскраво вираженого політичного характеру. Обстоюючи національні права українців у межах обох імперій, І. Пулюй часто звертався до урядових кіл з настійливою вимогою відкриття українських шкіл та гімназій, університету. Він опублікував низку публіцистичних статей з гострою критикою імперської політики щодо заборони української мови. В одній із перших німецькомовних публікацій з геополітики України він не лише чітко окреслив суть і мету споконвічних прагнень українського народу, обґрунтував їхню історичну закономірність і справедливість, але й висловив свіже, оригінальне бачення регіонального та глобального геополітичного положення України, його впливу на стабілізацію політичної ситуації у Східній та Центрально-Східній Європі. А твердження: «Самостійність України, в нашому глибокому переконанні, є ключем для досягнення миру в усій Європі» стало сьогодні сутністю української геополітичної концепції.

Завершується експозиція висвітленням боротьби І. Пулюя за утвердження української мови в церковній літературі, а також його співпраці з П. Кулішем та І. Нечуй-Левицьким над перекладом Біблії. Тут можна ознайомитися з його зверненнями до високопосадових осіб Росій-

Друга половина експозиції

ської імперії про дозвіл на поширення українського перекладу Біблії в підросійській Україні, а також проханням до японського генерала Nogі про дозвіл на поширення духовної літератури серед українців-військовополонених у часи російсько-японської війни. На останньому стенді розміщені фотографії, що висвітлюють особисте, родинне життя вченого.

У середній частині експозиції знаходиться погруддя вченого роботи скульптора Емануїла Миська, а над ним слова, що стали його життєвим кредом: «...Нема більшого гонору для інтелігентного чоловіка, як берегти свою і національну честь та без нагороди вірно працювати для добра свого народу, щоб забезпечити йому красицу долю». Під склом, на столах, розміщених перед стендами по периметру кімнати, знаходяться експонати, що не знайшли попередньо свого висвітлення. Серед них: книги і брошури, Святе Письмо, Молитвослов і Псалтир, наукові праці і науково-популярні статті, листи, звернення і меморандуми, спогади сучасників, ювілейна монета, марки та поштові конверти. Музейний фонд постійно поповнюється новими цікавими надходженнями. Серед останніх – копії студентської книжки Івана Пулюя, з якої дізнаємося не лише про перелік дисциплін, які він вивчав під час навчання на теологічному та філософському факультетах, але і прізвища лекторів, що читали відповідні курси. Поміж них імена таких відомих фізиків як Й. Штефан та В. Лянґ. Серед документів, вперше введених в науковий обіг, на особливу увагу заслуговує протокол засідання Габілітаційної комісії, підписаний, крім вже згадуваних професорів, видатним австрійським фізиком Людвігом Больцманом. Ці матеріали отримані науковою бібліотекою нашого закладу в рамках співпраці з Віденським університетом. Цінними є і експонати, передані музею професором Празької політехніки Іво Краусом, вони відкривають нові сторінки з Празького періоду життя родини Пулюїв.

У 2009 р. в інституційному репозитарію університетської бібліотеки створено електронний фонд Івана Пулюя, що призначений для накопичення, зберігання та дослідження наукової спадщини вченого. Тут зберігаються різноманітні фото, відео та текстові матеріали, що популяризують його наукову та громадсько-політичну діяльність.

Знайомлячись з написаною власноруч біографією вченого, копіями свідоцтв про його хрещення та смерть (люб'язно наданих онуком Івана Пулюя Петером Пулюєм), відбитками його листів до друзів і недругів, до перших осіб обох імперій, відвідувачі переносяться в атмосферу XVIII ст., проникаються ідеями вченого, по-новому відкривають для себе його внутрішній світ. Все це захоплює і тримає в полоні відвідувачів музею не лише впродовж огляду експозиції.

За переконанням засновників, кімната-музей Івана Пулюя повинна стати не лиш даниною пам'яті і пошани до людини, чиє ім'я но-

силь наш університет, але й тим духовним центром, відвідуючи який, кожен захотів би замислитися над метою свого життя, звірити свої ідеали, прагнення і повсякденні вчинки з життям людини, яка є для нас взірцем глибокої духовності, високої моралі та самовідданого служіння рідному народові.

Список використаних джерел

1. Гайда Р. Іван Пулюй /Р. Гайда, Р. Плячко. – Львів: Видання НТШ, 1998. – 286 с.
2. Рокіцький О. М. Іван Пулюй у світовій науці й культурі: дис. кандидата іст. наук: 07.00.07 /Рокіцький О. М. – К.: 2002. – 170 с.
3. Збожна О. М. Іван Пулюй. Листи / О. М. Збожна. – Тернопіль: Воля, 2007. – 544 с.
4. Іван Пулюй. Збірник праць /Пулюй Іван; за ред. В. Шендеровського. – К.: Рада, 1996. – 712 с.

Oleksandr Rokitskyu,

Natalia Rokitska,

Valeriy Lazaryuk

**THE EXHIBITION OF THE IVAN PULYUY
ROOM-MUSEUM IN TERNOPIL NATIONAL TECHNICAL
UNIVERSITY NAMED AFTER IVAN PULYUY**

The work presents the description of the exhibition of The Ivan Pulyuy Room-Museum in Ternopil National Technical University named after Ivan Pulyuy, which is created according to the principle of time and space in order to highlight the biography of the scientist and show the diversity of his talent. It is proved that the original form of presentation makes difficult material accessible for the different categories of visitors and contributes to the better realization of the educational purpose of the exhibition.

Key words: museum, Ivan Pulyuy, Ternopil National Technical University named after Ivan Pulyuy, exhibition.